

การกล่อมเกลாதองการเมืองผ่านบทเพลงเพื่อชีวิตช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519

Political Socialization through Songs for Life during 1973 - 1976

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกรียงไกร ทองจิตติ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีและการแสดง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
โทรศัพท์: 085 - 736 - 7184 อีเมล: chang095@hotmail.co.th

Assistant Professor Kriangkrai Thongjitti
Lecturer, Music and Performing Art Department
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตในฐานะตัวกลางหนึ่งของหน่วยทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการกล่อมเกลாதองการเมืองแก่บุคคล และยังเป็นสื่อกลางในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกด้วย โดยจะศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตที่ถูกผลิตขึ้นมาในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่บทเพลงเพื่อชีวิตเฟื่องฟูมาก รวมทั้งการศึกษาอิทธิพลของบทเพลงเพื่อชีวิตในการนำเสนออุดมการณ์ทางการเมืองแนวต่าง ๆ

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2516 นั้น แนวคิดหรืออุดมการณ์ที่โดดเด่นคือ แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยที่ต่อต้านแนวคิดแบบเผด็จการ แต่หลังจากเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แล้วในช่วงหลังโดยเฉพาะอย่างยิ่งปลายปี พ.ศ. 2519 บทเพลงเพื่อชีวิตเริ่มมีเนื้อหาที่รุนแรงมากยิ่งขึ้นเนื่องจากแนวคิดอุดมการณ์เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย กลายมาเป็นอุดมการณ์สังคมนิยมมากขึ้น บทเพลงเพื่อชีวิตแนวนี้ได้รับการต่อต้านจากชนชั้นผู้ปกครองในสมัยนั้น โดยอาศัยเพลงปลุกใจเป็นแนวทางในการต่อต้าน จนภายหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 บทเพลงเพื่อชีวิตต้องหายไปเป็นเวลานานหลายปีกว่าที่จะกลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่งในวงการเพลงของไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา

คำสำคัญ: การกล่อมเกลาทองการเมือง บทเพลงเพื่อชีวิต อุดมการณ์ทางการเมือง

Abstract

The purpose of this article was to study songs for life as agent of political socialization and medium of political movements. This study focussed on songs for life that composed during 1973 to 1976 in Thailand that boomed in that time. This study included the influences of songs for life by various ideologies.

The findings of this study revealed that before October 14th, 1973 incident, the counter political ideologies were liberalism and democracy. After that incident, by the late of 1976, theme of songs for life changed into radical by the changing of political ideologies. From liberalism and democracy to socialism and the ruling class resisted by stirring songs or rightist songs. Because they realized that songs for life were leftist songs and after October 6th, 1976 incident, songs for life were ended until 1978.

Keywords: political socialization, songs for life, political ideology

บทนำ

การกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมือง คือ วิธีการที่สังคมส่งผ่านความโน้มเอียงทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ อันได้แก่ ความรู้ ทักษะ ทศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นถัดไป ด้วยความสำคัญเช่นนี้ การกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมือง จึงช่วยให้ระบบการเมืองแต่ละระบบสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ (Easton and Dennis, 1969: 7) เพราะเป็นกระบวนการที่คนสร้างความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเมือง (Dawson and Prewitt, 1969: 6) ซึ่งดำเนินการสืบทอดโดยผ่านทางหน่วยตัวแทนต่าง ๆ ในสังคม ที่จะทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับการเมืองที่เหมาะสมได้ (Langton, 1969: 4 - 10) กล่าวได้ว่าการกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมืองเป็นกระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ของประชาชนนั่นเอง (Almond and Powell, 1966: 64)

ดังนั้นการกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในสังคมรับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองไปใช้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ (Dawson and Prewitt, 1969: 99 - 200) คือ 1) ครอบครัว 2) กลุ่มเพื่อน 3) ระบบการศึกษาโรงเรียนและการเรียนรู้ทางการเมือง และ 4) กลุ่มทางสังคม กลุ่มทุติยภูมิ การมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรงด้วยตนเอง

หน่วยตัวแทนของการกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมืองมีวิธีการให้การกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมืองกับบุคคลได้ 2 กรณี (Dawson and Prewitt, 1969: 63 - 80) คือ การกล่อมเกลากิจกรรมทางการเมืองโดยอ้อม (Indirect Forms) ได้แก่ การแพร่กระจายระหว่างบุคคล (Interpersonal Transference) การมีโอกาสฝึกฝนบทบาท (Apprenticeship) และการเชื่อมโยงจากค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคม (Generalization) และโดยตรง (Direct Forms) ได้แก่ การเลียนแบบหรือการเอาอย่าง (Imitation) การคาดการณ์บทบาทของตนเองในอนาคต (Anticipatory Socialization) การได้รับการศึกษาในเนื้อหาทางการเมือง (Political Education) และการได้รับประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรงด้วยตนเอง (Political Experience) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การแพร่กระจายระหว่างบุคคล คือ บุคคลจะได้รับการแพร่กระจายหรือซึมซับรับเอาความ
 โน้มเอียงทางการเมืองมาจากคนใกล้ตัว การมีโอกาสฝึกฝนบทบาท ได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
 ของกลุ่มนั้นก็ย่อมที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ในการแสดงบทบาทของตนเองในอนาคต การเชื่อมโยงจาก
 ค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคม คือ บุคคลจะเชื่อมโยงจากระบบความเชื่อหรือค่านิยมของคนส่วน
 ใหญ่ในสังคม โดยนำมาพัฒนาเป็นระบบความเชื่อโดยทั่วไปของตนเองขึ้นมา

การเลียนแบบหรือการเอาอย่าง คือ บุคคลจะพยายามเลียนแบบหรือเอาอย่างบุคคลอื่นที่
 ตนเองรู้สึกยอมรับนับถือ ด้วยการพยายามพัฒนาค่านิยม พฤติกรรม ทักษะ ประสบการณ์ และ
 ทัศนคติของตนเองขึ้น โดยการเลียนแบบให้ได้ใกล้เคียงกับบุคคลที่เป็นต้นแบบนั้น การคาดการณ์
 บทบาทของตนเองในอนาคต คือ บุคคลจะคิดถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะพึงมีได้ในอนาคต แม้ว่า
 ในปัจจุบันนี้ ยังมีได้อยู่ในสถานภาพเช่นนั้น แต่มีความตั้งใจและแนวโน้มที่จะพยายามลงมือกระทำ
 ตามบทบาทหน้าที่นั้น ๆ เพื่อให้ตนเองสามารถแสดงบทบาทในอนาคตของตนได้อย่างสมบูรณ์แบบ
 การได้รับการศึกษาในเนื้อหาทางการเมือง คือ บุคคลจะได้รับการศึกษาผ่านทางระบบการเมือง
 โรงเรียน และหลักสูตรการศึกษาอบรมทางการเมืองต่าง ๆ และการได้รับประสบการณ์ทางการเมือง
 โดยตรงด้วยตนเอง คือ การช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้งรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

สำหรับเพลงเพื่อชีวิตถือว่าเป็นตัวแทนของการกลมกลืนทางการเมืองประเภทหนึ่งเพราะ
 เพลงเพื่อชีวิตถือเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่ผู้แต่งสร้างหรือผลิตขึ้น เพื่อใช้เป็นพื้นที่สาธารณะ ในการ
 สื่อสารความคิดและอุดมการณ์ของตนผ่านบทเพลงนั้น ๆ โดยได้รับอิทธิพลในการแต่งเพลงจากบริบท
 แวดล้อมทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และ
 การเมืองอย่างเป็นพลวัต ทำให้กระบวนการสร้างหรือการผลิตของเพลงเพื่อชีวิต ต้องปรับเปลี่ยนตาม
 ช่วงเวลาต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน นั่นหมายความว่า เพลงเพื่อชีวิตย่อมมีเนื้อหาสะท้อนปัญหาที่เกิดกับ
 ประชาชนในแง่เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม มีการโจมตีคัดค้านการกระทำที่ผิดศีลธรรม ต่อต้าน
 การเอารัดเอาเปรียบและแสดงแนวความคิด ความรู้สึกของประชาชนในประเด็นต่าง ๆ โดยมีนักร้อง
 นักดนตรีที่จัดเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิต (วรุณ ฮอลลิ้งก์, 2536: 6) ดังนั้นจึงสรุปได้อย่างสั้น ๆ คือ
 เพลงเพื่อชีวิต หมายถึง บทเพลงที่นำเสนอแนวคิดเพื่อชีวิตและสังคมที่ดีกว่านั่นเอง

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพลงเพื่อชีวิตในฐานะตัวกลาง (Agent) ของหน่วย
 ทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการกลมกลืนทางการเมือง (Political Socialization) ในสังคมไทย และยังเป็น
 เป็นสื่อกลางในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมือง

1. ความหมายของการกล่อมเกลาทางการเมือง

แลงตัน (Langton, 1969: 5) ได้นิยามการกล่อมเกลาทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้แบบแผนพฤติกรรมและอุปนิสัย ในทางที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองโดยผ่านทางสื่อกลางต่าง ๆ ของสังคม เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน สมาคม ผู้ใหญ่ และสื่อสารมวลชนต่าง ๆ

อีสตัน และ เดนนิส (Easton and Dennis, 1969: 7 - 8) กล่าวว่า การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองหรือความโน้มเอียงทางการเมือง ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทศนคติ บรรทัดฐาน และค่านิยมทางการเมืองของคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งในสังคม ช่วยให้ระบบการเมืองแต่ละระบบปรับตัวดำรงอยู่ต่อไปได้

รัช และ แอชฮอฟฟ์ (Rush and Athoff, 1971: 6) ได้ให้ความหมายว่า การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง แต่ละบุคคลรู้ว่าตนเองอยู่ในระบบการเมือง กระบวนการนี้เกิดขึ้นนอกสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

2. ลักษณะการกล่อมเกลาทางการเมือง

อัลมอนต์ และ เพาเวลล์ (Almond and Powell, 1966: 28) เห็นว่าการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงและโดยอ้อมนั้นมีอิทธิพลต่างกัน การเรียนรู้โดยทางอ้อมนั้นจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่า เพราะสามารถทำได้โดยตัวการหลายตัวการ

ตามแนวคิดของ อัลมอนต์ และ เพาเวลล์ การกล่อมเกลาทางการเมือง คือ กระบวนการที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน เป็นกระบวนการต่อตัวหรือส่งผ่านวัฒนธรรมทางการเมือง ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมอย่างรวดเร็วฉับพลัน เช่น เกิดการปฏิวัติ กระบวนการการกล่อมเกลาทางการเมืองก็อาจเป็นกระบวนการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เคยมีมาก่อนเกิดขึ้นใหม่ก็ได้

ชนิษฐา จิราภรณ์ศิริกุล (2541: 29) การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นกระบวนการอบรมกล่อมเกลาและปลูกฝังความเชื่อค่านิยมทางการเมืองโดยผ่านสถาบันครอบครัวหรือสถาบันการศึกษา ซึ่งสัมพันธ์กันใกล้ชิดกับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคม

จากความหมายข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การกล่อมเกลาทางการเมือง คือ กระบวนการอบรมกล่อมเกลาและการปลูกฝังอุดมการณ์ให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างทางการเมืองให้ยอมรับระบบที่ดำรงอยู่

แนวคิดเกี่ยวกับเพลงเพื่อชีวิต

เพลงถือเป็นวรรณกรรมแขนงหนึ่ง และเพลงเพื่อชีวิตก็ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมเพื่อชีวิตด้วยเช่นกัน โดย บุญยงค์ เกศเทศ ได้ยกเอาท่อนที่เกี่ยวกับเพลงเพื่อชีวิตของ สุกรี เจริญสุข มาเผยแพร่ โดยสุกรีให้ความเห็นว่า เพลงเพื่อชีวิตเป็นเพลงที่บรรยายถึงธรรมชาติ ที่มีความสัมพันธ์กับ

ชีวิต เพราะเหตุว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติที่ยากจะแยกออกจากกันได้ เป็นสิ่งที่เพลงเพื่อชีวิตสะท้อนออกมา (บุญยงค์ เกศเทศ, 2536; สุกรี เจริญสุข, 2538)

ซึ่งนักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งหลายมีความเห็นสอดคล้องกันว่า แรงบันดาลใจที่เป็นบ่อเกิดเพลงเพื่อชีวิต เกิดจากสาเหตุหลายประการคือ (ธีระวัฒน์ ประกอบบุญ, 2546: 40 - 41)

1. เกิดจากความขัดแย้งทางความคิดของชีวิต
2. เกิดจากการขาดปัจจัยของชีวิต
3. เกิดจากสงครามและสันติภาพ
4. เกิดจากความผันผวนทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ชูเกียรติ ฉาโธสง (2541: 141) ให้ความหมายของเพลงเพื่อชีวิตเป็นบทเพลงที่สะท้อนสังคมด้วยความเป็นจริงหรือบทเพลงที่ดีแผ่ความทุกข์ยากของผู้ถูกกดขี่หรือบทเพลงมวลมนุษยชาติ

ในประเด็นเรื่องที่มาของบทเพลงเพื่อชีวิตนั้น เสถียร จันทิมาธร (2541: 54) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับที่มาของเพลงเพื่อชีวิตในยุคร่วมสมัยว่า

เพลงเพื่อชีวิตยุคร่วมสมัยมีที่มาจาก 3 ทางด้วยกัน

1. เป็นผลสะท้อนทางอ้อมจากเพลงปฏิวัติ นับแต่เกิดขบวนการต่อสู้ของประชาชน เพื่อการปฏิวัติประชาธิปไตยเป็นต้นมา ไม่เพียงแต่มีการต่อสู้ทางการเมืองเท่านั้น หากยังมีการต่อสู้ในแนวรับวัฒนธรรมด้วย
2. การเคลื่อนไหวอันดุเดือดแหลมคมทางการเมือง เมื่อถึงเงื่อนไขที่แน่นอนยุคหนึ่งก็มีการเรียกร้องต้องการให้มีศิลปวัฒนธรรมที่รับใช้การต่อสู้ร่วมอยู่ด้วย
3. ผลสะท้อนจากดนตรีเพื่อชีวิตที่ก้าวหน้าจากตะวันตก และจากการต่อสู้ในต่างประเทศ ผลสะท้อนข้อนี้คือ ปมเงื่อนไขที่จะไขให้เห็นการนำเอากีตาร์เข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการปฏิวัติของคนรุ่นใหม่

ทั้งนี้หากพิจารณาเนื้อเพลงเพื่อชีวิต ที่เป็นเพลงสะท้อนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือสภาพแวดล้อมซึ่งผู้แต่งเพลงจะแต่งเพลงออกมาในรูปของความจริงและจินตนาการ ดังต่อไปนี้คือ (ทัศนีย์ เทิดธนากาญจน์, 2546; มนต์สวรรค์ จินดาแสง, 2537)

1. การสะท้อนปัญหาของชาติ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เอกराชอธิปไตย ความเดือดร้อน ความทุกข์ยากอันเกิดจากการเอารัดเอาเปรียบของนายทุน ภัยธรรมชาติ ปัญหาการคอร์รัปชัน การปราบปราม ปัญหาแรงงาน ความไม่เสมอภาค เป็นต้น
2. การสะท้อนความคิดและอุดมการณ์ ได้แก่ การสร้างเป้าหมายในการดำเนินการไปสู่ความหวังใหม่ ค่านิยมใหม่ เช่น เสรีภาพทางการเมือง อิสรภาพของความเป็นไทย ความใฝ่ฝันในสันติภาพ การสร้างสังคมใหม่ เป็นต้น

3. แสดงถึงวิถีทางการต่อสู้ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ ได้แก่ การเรียกร้องให้ผู้ฟังสนใจปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นจริงในสังคม ให้เกิดความสามัคคีในกลุ่มคน โดยไม่จำกัดชนชั้น

4. การย่ำหรือการแสดงเจตนาธรรมอันมีจุดยืนร่วมกัน เช่น การเสียสละ เป็นต้น

5. กล่าวยกย่องกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เช่น ผู้ที่เสียชีวิตทางการเมือง ชาวนา กรรมกร สตรี ปัญญาชน เยาวชน ข้าราชการ ครู แม่ นอกจากนี้ยังสะท้อนในเรื่องของความรัก ความสิ้นหวัง ความแค้นและปัญหาท้องถิ่น

สำหรับในด้านเนื้อหาและรูปแบบของเพลงเพื่อชีวิต (จรรยารัตน์ สุวรรณภูสิทธิ์, 2531) ได้จัดแบ่งไว้ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา มีลักษณะดังนี้

- 1) ใช้คำหรือภาษาง่าย ๆ ได้รับความหมายชัดเจน ผู้ฟังสามารถจดจำได้ทันที
- 2) เนื้อเพลงที่ดีจะต้องสะท้อนอารมณ์ที่มาจากเหตุการณ์จริง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
- 3) เนื้อเพลงควรจะเหมาะกับจังหวะและท่วงทำนอง เพื่อเรียกร้องอารมณ์ของผู้ฟังให้คล้อยตาม ถ้าเป็นเพลงปลุกใจให้ฮึกเหิม คึกคัก ต้องใช้จังหวะเร็ว ทำนองเพลงมาร์ช เป็นต้น
- 4) เนื้อเพลงควรมีโครงเรื่องสาระในเพลงตรงกับชื่อเพลง และเรื่องเล่าในเพลงควรเป็นเรื่องที่ผู้ฟังเข้าใจคืออยู่แล้ว เช่น ความกล้าหาญของชาวบ้านบางระจัน ความรักชาติ เป็นต้น

2. ด้านรูปแบบ มีลักษณะดังนี้

- 1) มีลักษณะเป็นแบบทำนองเพลงโฟล์คตะวันตก ที่นำทำนองมาใส่เนื้อร้องเป็นภาษาไทย ใช้เครื่องดนตรีง่าย ๆ เช่น กีตาร์ หรือไวโอลิน ดังเช่น งานของวงคาราวาน เป็นต้น
- 2) มีลักษณะทำนองเพลงแบบเพลงพื้นบ้านภาคอีสาน เพลงร่ำวง หรือเพลงไทยเดิม อาทิ ต่ำกินผักบุ้ง แข็งอีสาน หรือทำนองเพลงลูกทุ่ง เช่น งานของวงต้นกล้า ลูกทุ่งสังฆกรรม เป็นต้น
- 3) มีลักษณะทำนองและจังหวะปลุกเร้าอารมณ์ ช่วงหลังจากยุคโฟล์คซอง เป็นเพลงประเภทอันเดอร์กราวด์ใช้เครื่องดนตรีไฟฟ้า ต่อมาเปลี่ยนเป็นวงประเภทสตริง เช่น วงกรรมาชนและวงโคมฉาย เป็นต้น
- 4) มีลักษณะทำนองเพลงเศร้า โดยใช้จังหวะเพลงสากลทั่วไป เช่น เพลงแสงดาวแห่งศรัทธา เป็นต้น

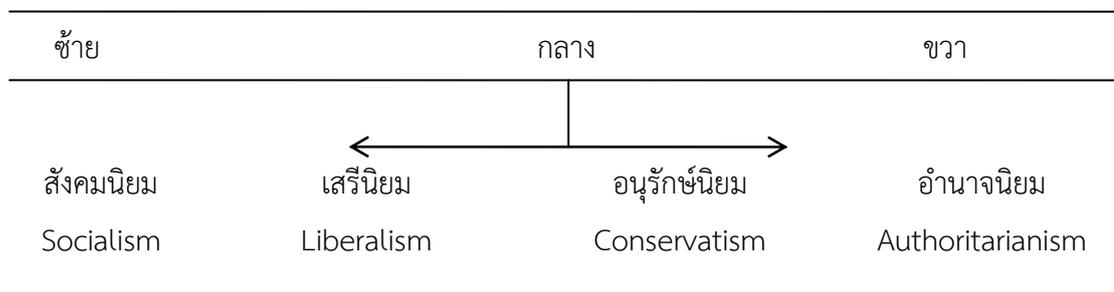
ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าเพลงเพื่อชีวิตเป็นบทเพลงที่สะท้อนความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมสังคมหนึ่งที่มีเนื้อหาและรูปแบบที่โน้มเอียงไปในทางการต่อสู้เพื่อคนส่วนใหญ่นั่นเอง

เพลงเพื่อชีวิตในฐานะตัวกลางของการกล่อมเกลาคูตมการณ์ทางการเมือง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เพลงเพื่อชีวิตนั้นเป็นเพลงที่สะท้อนภาพชีวิตของสังคมที่ด้อยโอกาส มุ่งสะท้อนความอัปยศและเบียดเบียนของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งเสนอแนวความคิดใหม่ ๆ ที่นำไปสู่ระเบียบสังคมใหม่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2519 เพลงเพื่อชีวิตมีบทบาทในการนำเสนออุดมการณ์ทางการเมืองมากกว่าในยุคใด ๆ

อุดมการณ์ทางการเมืองควรมีลักษณะ ดังนี้ (สมเกียรติ วันทนา, 2551)

1. ต้องเป็นระบบความคิดความเชื่อที่มีแบบแผน สามารถวางรูปความคิดที่เป็นทฤษฎีและปรัชญาอันไพศาล
2. อธิบายแยกแยะถึงสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้ บ่งบอกถึงการพัฒนาด้านวัตถุ เรียกร้องความยุติธรรมให้แก่สามัญชนและมีการควบคุมซึ่งกันและกัน
3. ชี้ถึงอนาคต ต้องบอกรัฐหรือสังคมที่สวยงามนั้นมีลักษณะใด และต้องอธิบายว่าให้อะไรแก่มวลชนโดยเฉพาะด้านผลประโยชน์
4. ต้องมีเหตุผลเป็นหลักเป็นฐาน เพื่อให้ได้เป็นที่เลื่อมใสได้ง่าย และเชื่อมั่นในเหตุผลที่มีต่อสภาพแวดล้อม
5. ต้องเข้าถึงประชาชน มวลชนต้องยอมรับ และสามัญชนจะต้องเข้าใจระบบความคิดนั้นได้ง่าย เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาโดยเร็วที่สุด และเกิดการปรับตัวให้เข้ากับสภาพความต้องการ
6. ต้องทนต่อการท้าทายของอุดมการณ์อื่น ๆ มีการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ที่ยาวนาน
7. สามารถถ่ายทอดได้โดยการสั่งสอนหรือชักจูงใจ มีการสั่งสมมาทีละน้อย โดยที่ผู้รับจะรู้สึกไม่ได้ และมีการถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง
8. เป็นวิถีชีวิต คือ สามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน
9. ต้องมีองค์การหรือขบวนการในการนำอุดมการณ์ไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นผลอุดมการณ์ทางการเมือง

ภาพที่ 1 ประเภทของอุดมการณ์ทางการเมือง

ที่มา: Heywood (2007: ch.3)

เพลงเพื่อชีวิตกับการกลมกล่อมเกลาอุดมการณ์ทางการเมือง

การกลมกล่อมเกลาทางการเมืองโดยผ่านบทเพลงเพื่อชีวิตในบทความนี้ จะขอแบ่งออกอย่างกว้าง ๆ เป็น 3 ช่วง คือ 1) ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 2) ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 3) ช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

1. เพลงเพื่อชีวิตช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

เส้นทางของเพลงเพื่อชีวิตนั้น ได้เริ่มต้นขึ้นตั้งต่อก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นยุคแห่งการสั่งสมความกดดันของการเมืองไทยภายใต้ระบบเผด็จการของ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลประภาส จารุเสถียร

นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาและทำนองในแนวปลุกเร้าให้ประชาชนต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย

ตัวอย่าง เช่น เพลงลูกทุ่งเพลงหนึ่ง คือ เพลงกลิ่นโคลนสาบควาย

คำร้อง ทำนอง ไพบุลย์ บุตรขัน ขับร้อง ชาญ เย็นแชน

อย่าดูหมิ่นชานาเหมือนดั่งตาสี เอาผีนนาเป็นที่พำนักพักพิงร่างกาย

ชีวิตเอยไม่เคยสบาย ฝ่าเปลวแดด แดดร้อนแทบตาย ไล่ควายไถนาป่าดอน

เหงื่อรินหยดหลังลงรดแผ่นดินไทย จนผิวพรรณเกรียมไหม้แดดเผามิได้อุทธธรณ์

เพิงพักกายมีควายเคียงนอน สาบควายกลิ่นโคลนเคล้าโชยอ่อน ยามนอนหลับแล้วไผ่ฝัน

กลิ่นโคลนสาบควายเคล้ากายหนุ่มสาวแห่งชาวบ้านนา ไม่เลอเลิศฟ้าเหมือนชาวสวรรค์

หอมกลิ่นน้ำปรงฟุ้งอยู่ทุกวัน กลิ่นกระแจะจันทร์ หอมเอยผิวพรรณนั้นต่างชานา

อย่าดูถูกชานาเห็นว่าอับเฉา มือถือเคียวขันเช่า เกี่ยวข้าวเลี้ยงเราผ่านมา

ชีวิตคนนั้นมีราคา ต่างกันแต่ชีวิตชานา บุชากลิ่นโคลนสาบควาย

ที่มา: ธีรภาพ โลหิตกุล (ม.ป.ป.: 90)

จะเห็นได้ว่าเพลงนี้ไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองโดยตรง แต่เป็นการกล่าววยกย่องชีวิตของชานา ปรากฏว่าเพลงนี้ถูกสั่งห้ามเผยแพร่ แต่กลับได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่ประชาชน มีผู้ให้เหตุผลถึงการที่เพลงนี้ถูกสั่งห้ามเผยแพร่ดังนี้ (ธีรภาพ โลหิตกุล, ม.ป.ป.: 90)

เพลง “กลิ่นโคลนสาบควายนี้” แม้ในภายหลังก็เป็นที่ยอมรับ แม้ในหมู่นักปฏิบัติในช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ดังที่สถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) ในช่วงต้นได้ใช้เพลง “กลิ่นโคลนสาบควาย” เป็นเพลงปิดสถานี เสมือนได้ทำให้เพลง “กลิ่นโคลนสาบควาย” กลายเป็นเพลงปฏิวัติที่ติดติดคัมภีร์ไปโดยผู้ประพันธ์มิได้รู้เนื้อรู้ตัวมาก่อน (ขจร ฝ่ายเทศ, 2548: 41)

หรืออีกตัวอย่างอีกเพลงหนึ่งคือ “เพลงสู้ไม่ถอย” ที่แต่งโดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล อดีตนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ความว่า

“สู้เข้าไปอย่าได้ถอย	มวลชนคอยเอาใจช่วยอยู่	รวมพลังทำลายเหล่าศัตรู
พวกเราสู้เพื่อความยุติธรรม	เราเดินเคียงบ่าเคียงไหล่	สู้ต่อไปด้วยใจมุ่งมั่น
เขาจะพาดเขาจะฟัน	เราไม่พรั่นพวกเราสู้ตาย	สู้เข้าไปอย่าได้หนี
เพื่อเสรีภาพอันยิ่งใหญ่	รวมพลังผองเราเหล่าชาวไทย	สู้เข้าไปพวกเราเสรีชน”

สุรชัย จันทิมาธร ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตผู้ยิ่งใหญ่ ถือกำเนิดบทบาทของการเป็นศิลปิน เพื่อชีวิตขึ้นมาในเหตุการณ์ครั้งนั้น เขาเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ร่วมในการประท้วง คอยแต่งบทกลอนต่าง ๆ ส่งให้โฆษกบนเวทีอ่านให้ประชาชนฟัง เพื่อปลุกเร้ากำลังใจและรวบรวมความคิดให้เป็นหนึ่งเดียวกัน และเขาได้แต่งเพลง “सानแสงทอง” โดยเอาทำนองมาจากเพลง Find the cost of freedom ของวงดนตรี ครอสบี สติล แนช แอนด์ ยังก์ เนื้อร้องมีอยู่ว่า

“ขอผองเราจงมาร่วมกัน ผูกสัมพันธ์ยิ่งใหญ่
सानแสงทองของความเป็นไทย ด้วยหัวใจบริสุทธิ์”

บทเพลง “สู้ไม่ถอย” และ “सानแสงทอง” เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยบทเพลง สู้ไม่ถอยนั้นเป็นเพลงมาร์ชปลุกใจที่ใช้ในการรวมพลังประท้วง ส่วนเพลงसानแสงทองเกิดจาก ความคิดคำนึงถึงเสรีภาพของประชาชน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นคือจุดกำเนิดของบทเพลงเพื่อชีวิตนั่นเอง

2. เพลงเพื่อชีวิตช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ในครั้งนั้นได้ส่งผลให้เพลงเพื่อชีวิตพัฒนาขึ้นอย่างถึงขีดสุด โดยหลังจากที่ จิตร ภูมิศักดิ์ ผู้ถูกคุมขังในฐานะนักโทษทางการเมืองได้เผยแพร่ผลงานของเขา คนจึงเริ่มเขียนกลอน กวี ภายใต้อุดมการณ์ของจิตร ภูมิศักดิ์ ทำให้เพลงเพื่อชีวิตในรูปแบบของปัญญาชนถือกำเนิดขึ้น

เพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่ในยุคนี้ มุ่งเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม ดังจะเห็นได้จากการกล่าวถึงโลกใหม่ การขับไล่ระบบทุนนิยม หรือการขับไล่อเมริกาและอังกฤษ

เพลงเพื่อชีวิตในช่วงนี้ ต่างก็เป็นเพลงที่สะท้อนภาพของปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งสดุดีวีรชน 14 ตุลา เป็นการย้ำเน้นถึงเจตนารมณ์ของวีรชนในการเรียกร้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย เช่น เพลงนกสีเหลือง ของวงคาราวาน เป็นเพลงที่ไพเราะ ลึกซึ้ง และกลายเป็นเพลงประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ที่ผ่านมา (ลือชัย จิรวินิจนันท์, 2532: 47)

มีบทเพลงหนึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ชื่อเพลง “นกสีเหลือง” เป็นที่นิยมร้องกันแพร่หลาย เนื้อหาสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

“..เจ้าเห็นไปสู่อำนาจ เมฆขาวถามเจ้าคือใคร อาบปีกด้วยแสงตะวัน เจ้าฝันถึงโลกสีใด
คุณจำได้ไหม เหตุการณ์เมื่อวันที่สิบสี่ห้าตุลาคม คุณจำได้ไหม รอยเลือด คราบน้ำตา และฝันร้าย

ของผู้คน วีรชนคนหนุ่มสาวของเราได้ตายไปท่ามกลางท่ากระสุนและแก๊สน้ำตา ตายไปขณะชูสองมือ
อันว่างเปล่าเพื่อเรียกร้องหาเสรีภาพ

ณ บัดนี้ขอให้พวกเราจงพากันหยุดนิ่งและส่งใจระลึกถึงไปยังพวกเขาเหล่านั้น อย่างน้อยก็
เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ และจะได้เป็นกำลังใจสำหรับผู้ที่อยู่ต่อสู้อีกต่อไป..”

(บทเพลง “นกสีเหลือง” แต่งโดย วินัย อุทฤษฏ์ ร้องและบรรเลงโดย คาราวาน)

3. เพลงเพื่อชีวิตช่วงหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

จากแนวความคิดในลักษณะนี้ เพลงเพื่อชีวิต จึงได้สะท้อนภาพของอุดมการณ์ใหม่เข้ามา
ใน สังคมไทย นอกเหนือจากการนำเสนอเพียงแค่ปัญหาอย่างเดียว ในช่วงปี 2516 - 2519 เพลงเพื่อ
ชีวิตเน้นลักษณะของเพลงเพื่ออุดมการณ์เป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นเรื่องของการต่อสู้และการ
สะท้อนปัญหา ซึ่งหมายความว่า เป็นเพลงที่ต้องการบอกอุดมการณ์ใหม่ และวิธีการที่จะนำไปสู่
อุดมการณ์นั้นโดยอาศัยการสะท้อนปัญหาต่าง ๆ เป็นสื่อ เช่น เพลง “ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ” “ฝนใหม่”
“ฟ้าใหม่” “โคมฉาย” “โลกที่สาม” เป็นต้น (ธีระวัฒน์ ประกอบบุญ, 2546: 48)

ส่วนเนื้อหาของสาระของเพลงเพื่อชีวิตก็เริ่มมีความรุนแรงแข็งกร้าวมากขึ้น เช่น ตัวอย่างเพลง
ที่ชื่อ “กูจะปฏิวัติ” ของวงกรรมาชน

“มองดูโลกสีโสมม มองสังคมแสนทราม ฟ้าก็เดือด สีเลือดลาม การกดขี่องกาม จงมา
เปลี่ยนอย่ามัวตรม สร้างสังคมวิไล ฟ้าจะสว่างไสว ด้วยพลังประชาชน กูจะปฏิวัติเพื่อชีวิตใหม่สีฟ้า
เป็นเลือดเหือดหายไปสิ้น”

เพลงกูจะปฏิวัติ วงกรรมาชน

ที่มา: กลุ่มเยาวชนรักชาติ (2517: 88)

หรือตัวอย่างอีกเพลงหนึ่ง ชื่อ “เลือดต้องล้างด้วยเลือด”

“ตื่นเถิดประชา ลุกขึ้นมาต่อสู้กอบกู้ชีวิน อำนาจทมิฬ เขี้ยบบแผ่นดิน เลือดอาบคราบ
น้ำตา หนี้เลือดเดือดแดงทาร์นของเผด็จการ หลายปีที่ผ่าน ทับถมตลอดมา มั่นปล้นชาติประชา
คุกคามเช่นฆ่า ผู้รักชาติไทย เลือดต้องล้างด้วยเลือด มะเลือดต้องล้างด้วยเลือด ให้มันแห้งเหือด
ความแค้นในใจ ยิ่งปังปัง เราลุกประชา นำเลือดมันมาล้างแค้นเลือดไทย”

เพลงเลือดต้องล้างด้วยเลือด ผู้ประพันธ์: จิตร ภูมิศักดิ์ วงดนตรี: กรรมาชน

ที่มา: กลุ่มเยาวชนรักชาติ (2517: 98)

เหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 มีผลมาจากข้อขัดแย้งต่าง ๆ และความแตกแยก
ทางความคิดของ 2 ขั้ว (ซ้าย - ขวา) โดยอาศัยอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
โดยเฉพาะสถาบันหลังเป็นที่มาของสาเหตุที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นองเลือดขึ้น ประกอบกับกลไกของรัฐ
คือ สื่อสารมวลชน สถานีวิทยุยานเกราะได้กระจายเสียง ชี้ให้เห็นถึงการกระทำอัน อุกอาจของ
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในการประท้วงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งมี

การล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อสู้กันด้วยอาวุธปืน การรุมฆ่า ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่น่าสลดใจ และในที่สุดก็เป็นการปิดยุคประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ มีการยุบสภา เลิกพรรคการเมือง โดยการยึดอำนาจของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ และมีการตั้งรัฐบาลพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศ นำโดยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี จากนั้นมาเพลงเพื่อชีวิตก็ซบเซาลงไป

สรุป

จากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นว่า เพลงเพื่อชีวิตมีศักยภาพในระดับหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแรงจูงใจให้แก่กลุ่มคน และสามารถสร้างให้เกิดพฤติกรรมคล้อยตาม สร้างแรงจูงใจให้แก่กลุ่มคนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้เพลงเพื่อชีวิตยังสามารถ สะท้อนความต้องการเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ให้ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ดังรายงานของ ลือชัย จิรวินิจนันท์ (2532) ที่ได้พูดถึงเพลงเพื่อชีวิตกับการสะท้อนอุดมการณ์ใหม่ ซึ่งก็คือ การพยายามพัฒนาอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2516 - 2519 นั่นเอง

บรรณานุกรม

- กลุ่มเยาวชนรักชาติ. (2517). **พินิจชาว: บทเพลงเพื่อชีวิตเพื่อประชาชน**. มปท.
- จอร์จ ฝ่ายเทศ. (2548). **การสื่อสารทางการเมืองในเพลงลูกทุ่งไทย พ.ศ. 2507 - 2547**. ดุษฎีนิพนธ์วารสารดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนิษฐา จิราภรณ์ศิริกุล. (2541). **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6: กรณีศึกษานักเรียนโรงเรียนบางกะปิ**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.
- จรรยารัตน์ สุวรรณภูสิทธิ์. (2531). **การศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาช่วง 2516 - 2519**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชูเกียรติ ฉาไธสง. (2541). **ตำนานคนตำนานเพลง**. กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษา.
- ทัศนีย์ เทิดธนากาญจน์. (2546). **อิทธิพลของบุคคลต้นแบบที่มีต่อพฤติกรรมการเล่นแบบและความตั้งใจซื้อสินค้าที่มีความเกี่ยวพันสูง - ต่ำกับวัยรุ่น**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (ม.ป.ป.). **ปฐมบทเพลงลูกทุ่งและเพลงเพื่อชีวิต พ.ศ. 2480 - 2500**. กรุงเทพฯ: ไสมสาร.
- ธีระวัฒน์ ประกอบบุญ. (2546). **เพลงเพื่อชีวิตกับภาพสะท้อนทางสังคมไทย: วิเคราะห์เนื้อหาเพลงเพื่อชีวิตในช่วงปี พ.ศ. 2535 - 2540**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **แลลดาววรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โอ เอสพรีนติ้งเฮ้าส์.

- มนต์สวรรค์ จินดาแสง. (บรรณาธิการ). (2537). **ตำนานเพลงเพื่อชีวิต สายธารแห่งการต่อสู้**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตุลา.
- วรุณ ฮอลลิงก้า. (2536). **การวิเคราะห์เพลงเพื่อชีวิตระหว่าง พ.ศ. 2516 - 2519**. ปรินญาณินทร์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลือชัย จิรวินิจนนท์. (2532). **เพลงเพื่อชีวิต: การนำเสนออุดมการณ์ใหม่: ศึกษาเฉพาะช่วง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519**. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเกียรติ วันทนนะ. (2551). **อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรข่าวสวย.
- เสถียร จันทิมาธร. (2541). **เพลงเพื่อชีวิตมาจากไหน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุกรี เจริญสุข. (2538). **ดนตรีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Almond, Gabriel A. and G. Bringham Powell. (1966). **Comparative Politics: A Developmental Approach**. Boston: Little Brown.
- Dawson, Richard E. and Prewitt, Kenneth. (1969). **Political Socialization**. Boston: Little Brown.
- Easton, David and Dennis, Jack. (1969). **Children in the Political System**. New York: McGraw - Hill.
- Heywood, Andrew. (2007). **Politics**. New York: Palgrave.
- Langton, Kenneth P. (1969). **Political Socialization**. Oxford: Oxford University Press.
- Rush, Michael and Althoff, Philip. (1971). **Introduction to Political Sociology**. Barkley: Western Printing Press.